

Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SIMPOZIJ

ENCIKLIKA *FIDES ET RATIO* – VJERA I RAZUM

AKTUALIZIRANO ČITANJE 20 GODINA POSLIJE

Petak 14. rujna 2018.

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, Zagreb

Organizatori

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra fundamentalne teologije u suradnji s Katedrom za filozofiju
Papinsko lateransko sveučilište, Rim
Teološki fakultet Sveučilišta u Ljubljani

Programski i organizacijski odbor

Doc. dr. sc. Tomislav Kovač, Zagreb
Izv. prof. dr. sc. Nenad Malović, Zagreb
Dr. sc. Branko Murić, Zagreb
Prof. dr. sc. Robert Petkovšek, Ljubljana
Prof. dr. sc. Antonio Sabetta, Rim

Skup je organiziran uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

Tisak

Kopir Biro Balen
Kaptol 11, Zagreb

»Razum, lišen objave, zalazi na stranputicu koja dovodi do opasnosti da se ne vidi krajnji cilj. Vjera bez razuma iznosi osjećaje i iskustvo te tako upada u opasnost da više ne bude sveopća ponuda. Pogrešno je misliti da je vjera pred slabim razumom moćnija; naprotiv, ona sama dospijeva u opasnost da postane bajkom ili praznovjerjem. Na isti način razum, pred kojim se ne nalazi čvrsta vjera, nije više izazvan promotriti novost i radikalnost samoga “biti”. [...] Otvorenosti i iskrenosti (*parrhesia*) vjere treba odgovarati smjelost razuma.«

Ivan Pavao II., *Enciklika Fides et ratio – Vjera i razum* (14.09.1998.), br. 48.

Program

9.00 Pozdravni govori i otvaranje simpozija

I. dio

Moderator: izv. prof. dr. sc. Danijel Tolvajčić, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra za filozofiju

9.30 **Prof. dr. sc. Željko Tanjić**, Rektor Hrvatskog katoličkog sveučilišta, Zagreb

Tema vjere i razuma u misli Ivana Pavla II.

9.50 **Doc. dr. sc. Valerija Kovač**, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra dogmatske teologije

Odnos vjere i razuma prema Josephu Ratzingeru / Benediktu XVI.

10.10 **Prof. dr. sc. Antonio Sabetta**, Papinsko sveučilište Lateran, Katedra fundamentalne teologije

Beyond the reductivism of postmodern reason. From meaningless truth to truth as meaning

10.30 Rasprava

11.00 Kratki predah

II. dio

Moderator: dr. sc. Iva Mršić Felbar, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra dogmatske teologije

11.30 **Izv. prof. dr. sc. Alojz Ćubelić**, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra za filozofiju

Elementi tomizma u enciklici Fides et ratio

11.50 **Dr. sc. Branko Murić**, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra fundamentalne teologije

Božja objava u enciklici Fides et ratio

12.10 **Mag. ass. Simon Malmenvall**, Teološki fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Katedra fundamentalne teologije

Salvation History in Fides et Ratio: Some Considerations between Historiography and (Ecumenical) Theology

12.30 Rasprava

12.50 Stanka za ručak

III. dio

Moderator: doc. dr. sc. Zoran Turza, Hrvatsko katoličko sveučilište, Katedra za teologiju

- 14.00 **Doc. dr. sc. Davor Vuković**, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katedra fundamentalne teologije
Pitanje istine u obzoru hermeneutike. Doprinos H. G. Gadamera
- 14.20 **Doc. dr. sc. Saša Horvat**, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Teologija u Rijeci, Katedra za filozofiju
The Human Being: Neuroscientific Challenges to Fides et ratio
- 14.40 **Doc. dr. sc. Tomislav Kovač**, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra fundamentalne teologije
Vjera i razum u islamu. Razmišljanja u svjetlu enciklike Fides et ratio
- 15.00 **Doc. dr. sc. Pavle Mijović**, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, Katedra za filozofiju
Politička dimenzija odnosa vjere i razuma
- 15.20 Završna rasprava
- 15.50 Zahvala i zaključivanje skupa

Tema vjere i razuma u misli Ivana Pavla II.

Prof. dr. sc. Željko Tanjić
Rektor Hrvatskog katoličkog sveučilišta, Zagreb

Središnja teološka preokupacija pontifikata sv. Ivana Pavla II. bila je teološka antropologija. Promišljanje odnosa između vjere i razuma u njegovoj misli proizlazi iz glavnih polazišta njegove teološke antropologije koji se mogu uočiti u 14 enciklika i 15 apostolskih pobudnica te mnoštvu ostalih dokumenata, pisama i propovijedi koje je napisao. Već od njegove prve enciklike *Redemptor hominis* iz 1979. godine vidljivo je kako je unutar njegove teološke antropologije pitanje istine te odnosa vjere i razuma vrlo važna tema njegovih budućih promišljanja. *Fides et ratio* stoga predstavlja svojevrsni sažetak njegovih promišljanja o odnosu vjere i razuma. U nastojanju za obranom dostojanstva čovjeka i njegova poziva sv. Ivan Pavao II. zagovara ideju čovjeka kao tražitelja istine, čovjeka koji istinu može spoznati te čovjeka koji ima sposobnost definirati objektivnu istinu. Pritom sv. Ivan Pavao II. nastoji osnažiti i ohrabriti filozofe da se pouzdaju u sposobnost razuma kako bi se stvorili uvjeti za osnaživanjem drugog krila ljudskog bića – vjere.

Odnos vjere i razuma prema Josephu Ratzingeru / Benediktu XVI.

Doc. dr. sc. s. Valerija Kovač

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra dogmatske teologije

Kompleksno teološko pitanje odnosa vjere i razuma prožima čitav teološki rad Josepha Ratzingera/Benedikta XVI.: počevši od njegova nastupnog predavanja na Sveučilištu u Bonnu (1959.), preko javne rasprave s Jürgenom Habermasom (2004.), sve do govora na Sveučilištu u Regensburgu (2006.), da spomenemo one najistaknutije. Također je njegova misao vrlo bliska s porukom enciklike pape Ivana Pavla II „Fides et ratio“.

Ono što se u Ratzingerovim razmišljanjima najprije može zamijetiti jest njegovo visoko vrednovanje razuma te naglašavanje neophodnosti razuma za samu vjeru, što utemeljuje na analognom povezivanju Boga kao Logosa i Ljubavi s razumnošću čovjeka kao njegova stvorenja. U svjetlu toga polazišta, Ratzinger nadalje kritizira sužavanje razuma na funkcionalnu i empirijsku racionalnost te zastupa čovjekovu sposobnost za spoznaju obuhvatne istine.

Odnos vjere i razuma prema Ratzingeru treba biti korelacionalan, jer se obje stvarnosti međusobno pročišćuju i upotpunjuju. Vjera pretpostavlja razum, kojega prosvjetljuje i dovodi do njegove prave veličine. Bez međusobne povezanosti i pročišćavanja nastaju kako „patologije religije“ tako i „patologije razuma“.

Beyond the reductivism of postmodern reason. From meaningless truth to truth as meaning

Prof. dr. sc. Antonio Sabetta
Pontifical Lateran University, Roma

We live in a time in which we're dealing with the paradox of reason: the dichotomy between a very powerful "instrumental reason" and the marginality of reason in things that really matter in life, that is in seeking and defining truth (cf. the "post-truth"). In this way, a "truth without reason" (the truth of things is found in the world of instincts, etc.) and a "reason without truth" (as something irrelevant for concrete life) have been generated. The historical reasons for this process are manifold and the analyses of Benedict XVI in the Regensburg Lecture help us to correctly understand it.

Postmodern man has learned to live without reason, and in postmodernism all the non-rational dimensions of life, deeply censored by modernity, have strongly taken up the role denied to them by an almighty reason, the only *forma veri* according to which only what was rational was true and meaningful in life (cf. M. Maffesoli's lucid analysis of the eternal instant and the primacy of the belly over the head).

But a prevalently instrumental reason either defining the age of the technique or configuring "calculating" thought without the "meditating thought" (cf. Heidegger) questions itself about tools but not about aims (cf. Horkheimer-Adorno), and in so doing reason gives up wondering about meaning, that is about the aims, because a purely instrumental reason is interested in how to achieve something, not for what aim.

Hence the emergence of the crisis of meaning not as a denial that reality has meaning, but as a proclamation of the nonsense of the quest for meaning. Here we find a singular convergence between *Fides et ratio* 81 and the analyses of, for example, U. Galimberti.

To widen reason, then, means to re-educate it to the truth of meaning, because without meaning humankind can no longer live according to his identity.

Elementi tomizma u enciklici Fides et ratio

Izv. prof. dr. sc. Alojz Ćubelić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra za filozofiju

Enciklika *Fides et ratio* nas postavlja u zasebnu kategoriju istraživača. Prije svega traganja za mudrošću i istinom. Ta problematika se zrcali u složenom odnosu između istine Objave i one koju doseže svjetlo razuma. U članku nastojimo istaknuti nekoliko tema koje na stanovit način pokrivaju sadržaj čitave enciklike bez preuzetne intencije da se omogući sustavan i cjelovit uvid u bogatstvo izloženih postavki i pitanja. U tom kontekstu posebice se bavimo pitanjem tomizma u samoj enciklici, odnosno onim elementima koji nas generalno upućuju na zauzimanje stava prema filozofiji i teologiji uopće. To se primarno odnosi na odveć preopterećenu relaciju između vjere i uma, odnosno na potrebu određene rehabilitacije filozofijskog ili metafizičkog uma s jedne strane i moguću 'pomirbu' s Objavom s druge strane, a čemu sama enciklika *Fides et ratio* teži. U zaključku iznosimo neke primjedbe o svojevrsnoj vladavini neopozitivističkih postavki u suvremenoj filozofiji a čiji su nositelji bili Auguste Comte, Ludwig Feuerbach i Friedrich Nietzsche.

Božja objava u enciklici Fides et ratio

Dr. sc. Branko Murić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra fundamentalne teologije

Enciklika *Fides et ratio* svetoga Ivana Pavla II. bavi se i današnjem čitatelju aktualnim pitanjem svih pitanja: što je smisao i kako ga čovjek može pronaći? Odatle proizlazi složenost tematika prisutnih u enciklici, a koje bi se moglo svesti na pitanje odnosâ koji postoje između vjere i razuma te potom teologije i filozofije.

Svoje traganje za punim smislom čovjek može ostvariti, argumentira Ivan Pavao II. u enciklici, ukoliko se ozbiljno uhvati ukoštac s izazovom prijelaza od pojavnosti prema temelju, od iskustvenog tumačenja stvarnosti prema metafizički utemeljenom tumačenju stvarnosti. I tu do izražaja dolazi važnost razumijevanja kršćanske objave za koju se u enciklici kaže da je „poput zvijezde vodilje“ čovjeku te „zadnja mogućnost“ koju mu Bog nudi u traganju za smislom (usp. FR 15). Kako je zbog trenutnog stanja uvjetovanosti imanentističkim mentalitetom i tjesnaca tehnokratske logike riječ o filozofijski i teološki zahtjevnom poduhvatu, enciklika predlaže put obnovljene metafizike prikladne za prihvatanje objave (usp. FR 83).

Kao središnju misao iz koje ćemo razvijati naše promišljanje o važnosti i vrijednosti izričaja enciklike s obzirom na kršćansku objavu, možemo uzeti sljedeću misao: „Otvorenosti i iskrenosti (*parrhesia*) vjere treba odgovarati smjelosti razuma“ jer „[r]azum lišen objave zalazi na stranputicu koja dovodi do opasnosti da se ne vidi krajnji cilj. Vjera bez razuma iznosi osjećaje i iskustvo te tako upada u opasnost da više ne bude sveopća ponuda“ (FR, br. 48). Na temelju ove suodnosnosti potrebno je vidjeti koja su argumentacijska obzorja i, potom, dosezi enciklike u promišljanju kršćanske objave.

Salvation History in Fides et Ratio: Some Considerations between Historiography and (Ecumenical) Theology

Mag. ass. Simon Malmenvall

Teološki fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Katedra fundamentalne teologije

The spiritual interpretation of the local and world history as salvation history represents a general feature of the entire Christian theological tradition, Eastern and Western alike. The concept of salvation history can be found also in the encyclical letter *Fides et ratio* (1998) written by John Paul II. In *Fides et ratio* the concept of salvation history and the importance of the category of time is emphasized as one of the crucial features of the Christian faith's self-understanding, especially regarding the Divine Revelation and its relation to reason. The aim of this article – in line with the encyclical's thoughts – is to show that the interpretation of history as salvation history represents a faith-based contextualization of »empirical« (»objective«) history, thus not neglecting (but rather complementing) the methods of secular historiography. The author of this article advocates the following thesis: salvation history not only opens the possibilities of cooperation between faith (theology) and reason (historiography), but also, due to its Christian universality, enables the connection with the (Catholic) Church's own intellectual past and fosters the ecumenical dialogue – in this regard, a special attention is given to the Lutheran theologian Oscar Cullmann (1902–1999) and the Eastern Orthodox theologian and historian Georges Florovsky (1893–1979).

Pitanje istine u obzoru hermeneutike. Doprinos H. G. Gadamera

Doc. dr. sc. Davor Vuković

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,
Katedra fundamentalne teologije

Enciklika *Fides et ratio* upućuje na doprinos koji su u suvremeno doba dale hermeneutičke znanosti. „Posljedice koje su proistekle iz ovih nastojanja mogu biti vrlo korisne za razumijevanje vjere ukoliko otkrivaju strukturu ljudskog mišljenja i jezika, te sav smisao koji je uključen u jeziku“ (FR 84). U ovom izlaganju želimo ukazati na neke obzore i doprinose suvremene hermeneutike i to osobito na tragu njemačkog filozofa Hansa Georga Gadamera. Prema Gadameru, proces razumijevanja istine uvijek se odvija unutar povijesti, u obzoru tradicije i jezika. Istina za nas nikada nije dostupna u čistom obliku, već uvijek u obzoru povijesnosti. Možemo reći da ovo vrijedi i za teološke istine, odnosno istine vjere. To međutim, nipošto ne znači pad u relativizam ili nihilizam, iako na tu opasnost ozbiljno upućuje i sama enciklika (usp. FR 90-91). Želimo, stoga, ukazati na neke doprinose filozofijske hermeneutike te plodne vidove odnosa metafizike i hermeneutike, onkraj relativizma i nihilizma.

The Human Being: Neuroscientific Challenges to Fides et ratio

Doc. dr. sc. Saša Horvat

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Teologija u Rijeci, Katedra za filozofiju

The contemporary interdisciplinary dialogue between theology, philosophy, and science regarding the question “What is the human being?”, often results in misunderstandings and mutual exclusion. These disagreements have a great influence not only on the academic community and scientists, but also in the public sphere. The reason for disagreement could be found in different interpretations and understanding of the fundamental human capabilities: faith and reason. Neuroscientific findings brought new perspectives and enabled new ways of understanding the human being and his capabilities, deeply challenging philosophical and theological insights. Though 20 years have passed since the publication of „Fides et ratio“ by Saint John Paul II., the encyclical continues to provide concrete and sound principles of understanding the relationship between faith and reason, which can be used to enable and strengthen the necessary interdisciplinary dialogue. In the first part of the lecture, we will try to highlight different approaches, methods, and boundaries in an attempt to understand the human being. In the second part we will try to provide arguments that, despite the differences, the dialogue is still possible.

Vjera i razum u islamu. Razmišljanja u svjetlu enciklike Fides et ratio

Doc. dr. sc. Tomislav Kovač

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra fundamentalne teologije

Središnja nakana enciklike *Fides et ratio* je naglasiti univerzalnu vrijednost ljudskog razuma u potrazi za istinom i njegovu sposobnost otvaranja transcendentnoj dimenziji čovjeka, koja se ostvaruje u činu vjere. Zato enciklika s pravom podsjeća i na velike religijske tradicije svijeta, osobito one s Istoka, koje su na svoj način nastojale dati odgovor na temeljna pitanja o smislu i svrsi čovjekova života (usp. FR 1 i 72). Međutim, začuđuje kako enciklika ne spominje islamsku religiju i filozofe, osim tek neizravno, kada se referira na „dijaloški odnos“ svetoga Tome Akvinskoga s „arapskim i hebrejskim naučavanjem“ (FR 43). Neovisno o razlozima takvog prešućivanja, činjenica je da je islam, u svojim počecima, imao prilično otvoren stav prema racionalnom propitkivanju vjere i suodnosu između filozofije (*falsafa*) i „teologije“ (*kalām*).

U izlaganju će se nastojati prikazati, u glavnim crtama, upravo odnos vjere i razuma u islamskoj vjerskoj (Kuranu i hadisu) i misaonoj tradiciji. Osvrnut će se, također, na mjesto koje ova tematika ima u današnjem islamu. Na kraju će se istaknuti neke zajedničke teme kršćanstvu i islamu na temelju enciklike *Fides et ratio*. Smatramo da enciklika *Fides et ratio* može poslužiti kao dobro polazište za uspostavu filozofsko-teološkog dijaloga između kršćana i muslimana, kako u promišljanju Božje objave i smisla ljudske egzistencije, tako i o ulozi religije u suvremenom svijetu, osobito pred izazovima sve raširenijeg relativizma i vjerskog fundamentalizma.

Politička dimenzija odnosa vjere i razuma

Doc. dr. sc. Pavle Mijović

Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Katedra za filozofiju

Na početku članka naslovljenog *Politička dimenzija odnosa vjere i razuma* autor analizira suvremeni *post-truth* kontekst u kojemu prednost imaju osobna uvjerenje, alternativne ili lažne činjenice, a ne, kao navodno nekada, spoznaja objektivnijeg i univerzalnijeg reda. Navedeni referentni okvir utječe i na potrebu kritičke analize te redefiniranja politike kao takve.

Iako pluralna javna sfera drugačije definira pojmove vjere i razuma, namjera je ovog članka analizirati političku dimenziju odnosa vjere i razuma. Navedeno je izloženo u drugom dijelu članka, u kojemu se problematizira politički odnos subjektivne i institucionalizirane vjere te različitih koncepcija razuma (teoretski, praktični, vladalački, instrumentalni).

Treći dio rada pokušava rekonstruirati političku misao enciklike *Fides et Ratio*, koja u istoj nije sustavno obrađena ali, budući da se bavi stvarnostima koje prethode politici (poput pojma istine, spoznaje pa i etičkog djelovanja), možda može poslužiti i pri redefiniranju suvremene političke teorije.